Tässä maailmassa vaan ei tästä maailmasta

Gilles Dauvé

2011

Sisältö

Sotasaaliit voittajille 3
Takaisin Neuvostoliitossa 3
Megakone 4
Luokka ja luokkataistelu 5
Missä ne proletaarit sitten ovat? 6
Marxista marxismiin 7
Pääoma ja työ tänään 9
Ei ekologisesti reformoitua kapitalismia 10
Proletariaatti ristiriitana 11

Toimittajan huomautus

Tämä kirjoitettiin liettualaisille ystäville, jotka halusivat julkaista esseen *Capitalism & Communism* vuodelta 1972. Jotkut tämän tekstin osat (ja jotkut katkelmat esseestämme *Revisiting the East and Popping in at Marx's*) saattavat kiinnostaa erityisesti entisissä byrokraattisissa – tai valtiokapitalistisissa – maissa asuvia ihmisiä, mutta tässä käsitellyt yleiset kysymykset koskettavat jokaista, joka välittää radikaalista kritiikistä tätä maailmaa kohtaan.

Sotasaaliit voittajille

Historian kirjoittavat voittajat. Vuonna 1970 *kommunismi* oli synonyymi sille, mikä oli todellisuutta Neuvostoliitossa ja muissa samanlaisissa järjestelmissä. Nyt sillä ei ole muuta yleisesti hyväksyttyä merkitystä kuin se, mikä aikoinaan oli todellisuutta Neuvostoliitossa ja samanlaisissa järjestelmissä. Ihmisille, jotka elävät entisissä byrokratian maissa, on *kommunismista* tullut vihattu sana, symboli sorrolle (mikä on jo tarpeeksi paha sinänsä), jota harjoitettiin vapauden nimissä (mikä tekee siitä vielä pahemman).

Yhtä paljon sekaannusta on kuitenkin myös länsimaissa, jotka eivät koskaan kuuluneet ”sosialisti”blokkiin. Esimerkiksi Ranskassa, jossa yhä toimii virallinen (vaikkakin alamäkeä luisunut) niin kutsuttu Kommunistinen puolue, tai Britanniassa, jossa CPGB hajosi vuoden 1991 jälkeen, on aivan yhtä vaikeaa esittää kysymystä kommunismista kuin Liettuassakin. Median ja yliopistomaailman jokapäiväinen keskustelu pursuaa kapitalismia kritisoivia näkemyksiä, mutta kommunismista ei enää puhuta tosissaan uhkana tai lupauksena. Sekaannusta on täydentänyt aiheen tuntemattomuus.

Takaisin Neuvostoliitossa

Koska juuri mikään maa ei kutsu itseään enää sosialistiseksi, useimmat ihmiset, myös monet radikaalit, pitävät keskusteluja Neuvostoliiton luonteesta yleensä vanhanaikaisina.

He erehtyvät. Järjestelmä, joka hallitsi Liettuaa 45 vuotta ja Venäjää 70 vuotta, oli kyllä byrokraattinen, totalitaarinen poliisihallinto, mutta se oli myös muunnelma kapitalismista, ja meidän on ymmärrettävä miksi, jos haluamme ymmärtää mitä tuleva vallankumous voisi olla Liettuassa ja Venäjällä yhtä hyvin kuin Britanniassa tai Yhdysvalloissakin.

Kapitalismi ei ole vain ylivallan järjestelmä, jonka avulla vähemmistö pakottaa kansan työskentelemään omaksi edukseen. Vuonna 1950, niin Vilnassa kuin Pittsburghissakin, raha osti työvoimaa, joka pantiin töihin niiden rahasummien arvon lisäämiseksi, jotka olivat kertyneet yrityksiksi tai yhtiöiksi kutsuttuihin arvon keskittymiin. Nämä firmat eivät voineet jatkaa toimintaansa, elleivät ne kasanneet arvoa yhteiskunnallisesti hyväksyttävällä tahdilla. Tämä tahti ei suinkaan ollut Vilnassa sama kuin Pittsburghissa. Kuten Pittsburghissa toimineita firmoja, myös liettualaisia firmoja hallittiin erillisinä yksiköinä, mutta (toisin kuin Pittsburghissa), yksityisomistajat eivät voineet myydä tai ostaa niitä halunsa mukaan. Siltikään Liettuassa kenkiä valmistanut yhtiö ei pelkästään tuottanut kenkiä esineinä, joiden kuului täyttää jokin tarkoitus: sen piti panna kaikki kenkien tuottamiseksi siihen investoitu raha mahdollisimman tuottavaan käyttöön. ”Arvonmuodostus” oli Vilnassa yhtä tärkeää kuin Pittsburghissakin. Noita kenkiä ei annettu ilmai-

seksi Pittsburghin tai Vilnan jalankulkijalle, joka sitten olisi vain vetänyt ne jalkaansa ja kävellyt pois. Molemmissa kaupungeissa jalankulkija joko maksoi kengistään tai kulki paljain jaloin.

Tietenkin Liettuan valtio saattoi päättää tukea kenkiä ja myydä niitä alhaisella hinnalla, siis alle tuotantokustannusten. Kummassakin maassa arvon täytyi kuitenkin lopulta realisoitua markkinoilla. Venäläiset, itäsaksalaiset ja liettualaiset suunnittelijat venyttivät jatkuvasti tuottavuuden sääntöjä, mutta he eivät voineet pelata sitä peliä loputtomiin. Nämä säännöt osoittivat voimansa lopulta kehnon laadun, tavarapulan, mustan pörssin, johtoportaan puhdistusten muodossa. Valtio suojeli vilnalaista yhtiötä konkurssilta. Se oli kuitenkin keinotekoista. Kukaan ei voi huijata arvonlisäyksen logiikkaa loputtomasti. Yksi firma, kymmenen firmaa, ehkä tuhat voitiin pelastaa sulkemiselta, kunnes eräänä päivänä koko yhteiskunta meni konkurssiin. Jos Britannian, Belgian tai Ranskan valtiot olisivat pelastaneet jokaisen tuottamattoman yhtiön teollistumisen alkuajoista lähtien, olisi kapitalismi nyt mennyttä Britanniassa, Belgiassa tai Ranskassa. Lyhyesti sanottuna ”arvon laki” toimi ”byrokraattisessa” ja ”markkina”kapitalismissa hyvin eri tavoin, mutta se päti kuitenkin molemmissa järjestelmissä. (Kukaan ei kiistä sitä, että Bahrain tai Kongo ovat luonteeltaan kapitalistisia, vaikka kapitalismin muodot ovat niissä hyvin erilaiset kuin Kanadassa tai Italiassa. Arvonmuodostuksesta ja sen epämuodostumisesta (*deformation*) Neuvostoliitossa, ks. *Aufheben*, nro 9, 2000)

Länsimaisten versioidensa tapaan myös valtiokapitalismin nousu ja tuho riippui luokkakonflikteista ja -kompromisseista, joiden ytimessä oli välttämätön tarve panna työvoima kannattavaan työhön. Neuvostoliitossa ja Itä-Euroopassa tämä sai vuoden 1945 jälkeen erityisen muodon, jossa jatkuva poliittinen repressio yhdistyi suojeltuihin työpaikkoihin (sekä tehtaissa että kolhooseilla), minkä ansiosta arvon kasaamisessa onnistuttiin heikosta tuottavuudesta huolimatta. Venäjän byrokraattinen kapitalismihan toimi loppujen lopuksi varsin pitkään.

Koko järjestelmän romahdus ei johtunut siitä, että se kävi liian repressiiviseksi ja kansa oli saanut siitä tarpeekseen, vaan siitä, että luokkakompromissi lakkasi olemasta yhteiskunnallisesti hedelmällinen – etenkin kun se ei pystynyt vastustamaan paljon dynaamisemman Lännen hallitsemien maailmanmarkkinoiden painetta.

Megakone

Sen jälkeen kun kirjoitimme ensimmäisen version esseestä *Capitalism & Communism* vuonna 1972, on (valtavirran tai ”syvä”) ekologinen kritiikki kapitalismia kohtaan tullut varsin yleiseksi. ”Teollisuuden vastainen suuntaus” syntyi ”vauraassa” lännessä, jossa kulutuksen ja jätteiden ylettömyys on ilmiselvää. Mutta se kehittyy väistämättä myös usein köyhtyneissä Itä-Euroopan maissa, joissa rajoittamaton ”tuotantovoimien kasvu” johtaa myös katastrofiin: Tshernobyl sattui ennen Fukushimaa.

Teollisuuden vastainen kritiikki kohdistuu kapitalismin olennaiseen alkutekijään, mutta ei lopulta tavoita asiaa kokonaisuudessaan.

Teollisuus on taatusti tämän nykyisen maailmamme *ytimessä*, ja on vaikea kuvitella ei-teollista kapitalismia. ”Jälkiteollinen yhteiskunta” on myytti nykyään, aivan kuten vuonna 1970. Teollisuus ei kuitenkaan ole kapitalismin *ydin*. Meillä ei ole vastassamme valloilleen päässyt megakone, vaan työvoiman ja pääoman välinen suhde, joka on sekä tulevaisuuden kanssa törmäyskurssilla olevan tekno-byrokraattis-teollisen holtittomuuden syy että sen seuraus. Tämä eskalaatio tai hillittömyys ei kuitenkaan pyöri itsestään (sen enempää kuin *spektaakkelikaan* situationistisessa

merkityksessään). Megakoneen tärkein pyörittäjä on pääoma/työ -suhde. Jo ennen kuin Ranskan valtion sähköyhtiö EDF – yksi parhaista (siis pahimmista) byrokraattisen teknorakenteen esimerkeistä ja erittäin menestyksekäs ydinvoimalobbaaja – yksityistettiin ja se muuttui ylikansalliseksi, sen oli mukauduttava työväen tuottavuuden ja kannattavuuden rajoihin. Suurpääoma haluaa lisää tehtaita ja koneita vain, jos ne tuottavat lisää arvoa: muussa tapauksessa se jättää ne rapistumaan, siirtyy muualle tai pysyy toimettomana. Kapitalismi tarvitsee keksijöitä, mutta päätökset tekevät sijoittajat.

(Olisi samaan tapaan yhtä väärin pitää *rahaa* nykymaailman tärkeimpänä pyörittäjänä. Raha on kaikkialla, mutta se ei ole järjestelmän ytimessä. Olennaista on arvon luominen ja kasaaminen tuottavan työn kautta. Raha tulee sieltä mistä (ja menee sinne missä) se pystyy suoraan tai epäsuorasti määräämään työhön pantuja proletaareja. Pankkiirit elävät muurarien varassa, ei toisin päin.)

Taipumus hillittömyyteen juontaa juurensa kauas ihmiskunnan historiaan, ja ollaanpa siitä sitten mitä mieltä hyvänsä, se ilmenee monenlaisissa muodoissa: pyramidien ja valtakuntien rakentamisena, uskontona, taiteena jne. Teollisuus ja palkkatyö sysäsivät sen ennennäkemättömään vauhtiin: työvoiman muuttuminen tavaraksi – mikä implikoi myös suhteellisen vapaita markkinoita – synnytti pakkomielteen maksimaaliseen tuottavuuteen, työajan säästämiseen, tauottomaan rahan virtaan, massakulutukseen ja tavaroiden suunniteltuun hajoamiseen tai vanhenemiseen. Tänään hillittömyyttä järjestää pääoma. Byrokraattis-sotilas-teollista kompleksia ei pureta käymällä teollista hirviötä, liikatuotantoa ja ylikulutusta sinänsä vastaan. Pääsemme niistä eroon vain hankkiutumalla eroon palkkatyöhön perustuvasta rahamaailmasta ja arvon järjestelmästä.

Ekologisesti uudistettu kapitalismi on mahdoton. Ei elätellä mitään harhakuvitelmia 'degrowthista', talouslaskusta, ei-kasvusta tai negatiivisesta kasvusta. Kapitalismi *on* laajenemista: se ei supistu. Itsekontrolli ei ole kapitalismin tapa tai hyve.

Luokka ja luokkataistelu

Pääoma/työ -suhde hallitsee nykymaailmaa, mutta toisia pienempiä hallitsijoita nousee kuitenkin usein näyttämölle niin Afrikan sydämessä kuin New Yorkissakin. Joka tapauksessa luokan tai luokkataistelun painottaminen ei ole meidän huomiomme keskipisteessä. Adam Smith (1776) ja David Ricardo (1817) tunnustivat luokkien rinnakkaiselon. 1800-luvun alussa tarkkanäköiset porvarilliset historiankirjoittajat tulkitsivat Ranskan vallankumouksen olevan luokkakonfliktien keskus (ks. Marxin kirje J. Weydemeyerille, 5. maaliskuuta 1852). Luokkakamppailun jatkuminen (tai sen kiihtyminen) eivät riipu meistä. On tarpeetonta todistella loputtomasti ilmiselvän vastakkainasettelun pysyvyyttä. Meidän "pulmamme" ei ole, onko vastakkainasettelu totta vai ei, vaan se, että sen voisi *lopettaa* kommunistinen vallankumous, jonka on noustava proletaarien ja porvariston välisen vuorovaikutuksen muovaamassa ja repimässä yhteiskunnassa. Meille tärkeää on luokkataistelu, joka pystyy tuottamaan jotain muuta kuin itsensä jatkumisen.

Onko tässä ristiriita, ja iso sellainen?

KYLLÄ. Mutta varsinainen kysymys kuuluu, onko tätä ristiriitaa mahdoton ratkaista… vai onko se mahdollista.

Missä ne proletaarit sitten ovat?

Eikö tehdastyöläisiä ole aina yhä vähemmän?

Länsi-Euroopassa, Pohjois-Amerikassa ja Japanissa väheneminen on kiistämätöntä. 1950-luvulla Britannian työvoimasta kokonaiset 70% oli ruumiillisen työn tekijöitä: neljäkymmentä vuotta myöhemmin yliopiston opettajia oli enemmän kuin kaivostyöläisiä (M. Savage & A. Miles, *The Re-Making of the English Working Class 1840-1940*, Routledge, 1994). Muutos johtuu suurelta osin teollisen tuotannon siirtämisestä Aasiaan ja (vähemmässä määrin) latinalaiseen Amerikkaan. Ei kuitenkaan anneta itsemme uskoa, että nyt entisissä teollisuusmaissa kaikki opettavat, näpyttelevät näppäimistöä, viestivät, ohjelmoivat… tai sitten elävät työttömyyskorvauksella. Tämän päivän yhteiskunta ei jakaudu yhä suurempaan keskiluokkaan ja yhä köyhempään, kutistuvaan entiseen työväenluokkaan. Ei ole sattumaa, että *alaluokan* käsite yleistyi samaan aikaan kun *luokkayhteiskunnan* käsite poistui muodista: siinä missä työväenluokkaa pelättiin historiallisen muutoksen tekijänä (ja joka todella oli sitä), voidaan alaluokkaa turvallisesti pitää kadonneen menneisyyden jäänteenä, joka voidaan pitää kurissa sosiaali- ja poliisitoimen avulla. Tosiasiat eivät vahvista käsitystä proletaarien katoamisesta. Ranskassa ruumiillinen työ ja vähäpätöinen toimistotyö – työt, joiden tekijöitä voidaan kutsua ”proleiksi” – kattavat noin 60% työtätekevästä väestöstä. Sitä paitsi menneisyydessä vain varsin harvoissa maissa (Britanniassa ja Saksassa esimerkiksi) enemmistö työläisistä oli koskaan tehdastyöläisiä.

Tilastot eivät kuitenkaan kerro koko tarinaa. Heti kun teollinen työväki ilmaantui historian näyttämölle, se ehdotti omaa ohjelmaansa. Niinkin varhain kuin 1840-luvulla, huolimatta vähäisestä kannatuksestaan (paitsi Englannissa), kommunistinen tulevaisuudenkuva oli jo olemassa: palkkatyön, pääoman, rahan, valtion lopettaminen. Tästä näkökulmasta ei vuoden 1845 englantilaisen kaivostyöläisen tai proletarisoidun pariisilaisen käsityöläisen ja vuoden 2011 intialaisen puhelinpalvelukeskustyöläisen tai kalifornialaisen rekkakuskin välillä ole mitään oleellista eroa. Kaikki se (”objektiiviset” tai ”subjektiiviset” olosuhteet), mikä vuonna 1845 ajoi kaivos- tai käsityöläistä jonkinlaisen kommunistisen toiminnan suuntaan tai oli sellaisen toiminnan esteenä, voitaisiin löytää eri muodoissa, mutta samalla tavalla vaikuttavina, myös vuoden 2011 puhelinpalvelukeskustyöläisen tai rekkakuskin kohdalla. Mitä tulee historiallisiin mahdollisuuksiin samoin kuin sosiaaliseen voimattomuuteen tai esteisiin, se mitä näillä neljällä on yhteistä merkitsee enemmän kuin se mikä heitä erottaa. Tässä on meidän kannaltamme oleellinen seikka. Mikään uusi vallankumouksellinen teoria ei osoita sitä oikeaksi tai vääräksi, eikä mikään takaa sitä, että prolet toimisivat nykyään vallankumouksellisesti sen paremmin kuin aiemminkaan.

Työläisten osuus ei ole merkityksetön tekijä, mutta suuri muutos on toisaalla. Viimeiseen kolmeenkymmeneen vuoteen länsi-eurooppalainen, amerikkalainen ja japanilainen työväki ei ole luonut merkittävää painetta pääomaa vastaan. Tämä ei johdu siitä, että talous ei enää olisi heistä riippuvainen, vaan siitä, että he kärsivät tappion vuosien 1960 ja 1980 välisen, ei vallankumouksellisen mutta kuitenkin militantin kamppailunsa jälkeen. Nimenomaan juuri siitä syystä, että he kärsivät tappion (työpaikoilla ja kadulla), pystyi porvaristo ulkoistamaan ja siirtämään muualle suuren osan teollisesta tuotannosta. Hong Kongin kapitalistit ja mannerkiinalaiset byrokraatit eivät tunkeutuneet väkisin länsimarkkinoille: Aasiasta tuli yksi maailman työpajoista sen jälkeen, kun länsimaiset ja japanilaiset työläiset olivat epäonnistuneet 1960-70-luvuilla. Mutta peli ei ole vielä pelattu.

Ongelma ei ole siinä, että Kanadan tai Italian proleilla olisi nyt *muutakin* ”menetettävää kuin kahleensa”, koska he olisivat kulutuksen ja luoton ansassa ja siksi ”sopeutettu” kapitalismiin, kun

taas Bangladeshin tai Kiinan proleilla olisi *vain* kahleensa menetettävänä ja he sopisivat siksi *Kommunistisen manifestin* kuvaukseen vallankumouksellisesta proletariaatista. Berliinin metallityöläiset nauttivat vuonna 1919 ”paremmasta” elämästä kuin Lancashiren tekstiilityöläiset 1850, ja siltikin he kapinoivat pomoja ja Valtiota vastaan. Nyky-Euroopassa tai USA:ssa, samoin kuin Aasiassakin, haasteena on vakituisissa työsuhteissa olevien työläisten ja epävarmoissa oloissa elävien työläisten, ”etuoikeutettujen” työläisten ja äärimmilleen riistettyjen työläisten yhteenliittymisen mahdollisuus. Vallankumous voi tapahtua vain, jos kapitalismista johtuvan kurjuuden vastustaminen ja tämän saman kapitalismin myymien rikkauksien vastustaminen yhdistyvät. Kommunistinen vallankumous hylkää yhtaikaa sekä *pahimman* mihin kapitalismi todella pakottaa, että *parhaan* mitä sillä on tarjota ja mistä se haluaa meidän unelmoivan. Tämä yhdistyminen edellyttää yhteiskunnallista kontekstia, jossa nämä kaksi todellisuuden muotoa, kurjuus ja vauraus, elävät rinnan ja kohtaavat toisensa niin, että proletaarit voivat hyökätä molempia vastaan. Nämä yhtyvät todennäköisemmin Denverissä kuin Kinshasassa tai Dubaissa, tai ennemmin Shanghaissa kuin jonkin Kiinan maakunnan syrjäisessä kolkassa, jossa tavara ja palkkatyö eivät vielä ole muuttaneet sosiaalisia suhteita täysin kapitalistisiksi. (Se ei tarkoita, että maaseutu tai niin kutsutut ”takapajuiset” seudut olisivat kauempana kommunismista kuin ”modernit”. Joillain tavoin ne voivat hyvinkin olla lähempänä: koska rahamaailma ei ole tunkeutunut niihin niin syvälle, niillä on vähemmän mistä päästä eroon. Tarkoitamme vain, että kommunistinen kuohunta ei saa alkuaan näiltä seuduilta. Niillä on kuitenkin oma ja välttämätön osansa vallankumousprosessissa.)

Marxista marxismiin

On eräs asia, jota ei voi väistää, ja johon ei kiinnitetty kunnolla huomiota vuoden 1972 tekstissämme. Lainaamme paljon Marxilta ja ihmisiltä, jotka kutsuivat itseään *marxilaisiksi*. Mikä on Marxin ja hänen tapaistensa ihmisten esittämien visioiden suhde niihin hirveyksiin, jotka 1900-luvulla nimesivät itsensä ”kommunistisiksi”?

Leninismi ja stalinismi olivat jotain täysin muuta kuin mihin Marx pyrki, mutta yhteys on silti todellakin olemassa. Valtion organisoima kapitalismi on epäilemättä vastoin Marxin elinikäisen toiminnan ja kirjottamisen henkeä, mutta saattoi väittää olevansa uskollinen joillekin sen piirteille. Esimerkiksi yhden Marxin pääteoksista, *Pääoman*, ensimmäinen osa (ainoa jonka hän itse viimeisteli) ei pääty kommunistiseen johtopäätökseen (kuinka päästä maailmaan, jossa ei ole tavaraa, Valtiota eikä työtä), vaan siihen, että anastajat pakotetaan luopumaan omaisuudestaan kapitalismin sosialisoimisen kautta, joka taas tapahtuu historiallisesta välttämättömyydestä. Tämä on kaukana siitä kommunismin alleviivaamisesta, jonka voimme nähdä Marxin varhaisissa teksteissä ja hänen lukemattomissa Venäjän *mir*iä ja ”primitiivisiä” yhteiskuntia koskevissa muistikirjoissaan, joita hän piti myöhempinä vuosinaan (ja joista yhtäkään hän ei tietääksemme julkaissut).[1]

1960-luvun lopulla ja 1970-luvulla ”Marxiin palaaminen” oli välttämätöntä, jotta saatoimme paremmin ymmärtää kokemaamme. (Paremman käsityksen tuosta ajanjaksosta ja meidän taus-

[1]Kustannusliike Progressin suomennoksessa ”anastajat pakotetaan luopumaan omaisuudestaan” on käännetty muotoon ”pakkoluovuttajat pakkoluovutetaan” (Moskova 1974, s. 682). Marxin myöhempien vuosien muistikirjosta ks. esim. Franklin Rosemont: Karl Marx and the Iroquois. (suom.)

toistamme saa tekstistä *The Story of Our Origins* (käännetty *La Banquise*sta, 1983) ja tekstistämme *What's It All About?*, 2007.)

Tämä tarkoitti paluuta vallankumoukselliseen historiaan ja toimintaan kokonaisuudessaan, ja sisälsi Kolmannen internationaalin vastaisen vasemmisto-opposition ("italialaisen" ja "saksalais-hollantilaisen" vasemmiston), mutta myös anarkismin sekä ennen että jälkeen vuoden 1914. Toisin kuin Marx kirjoitti Bakuninin vastaisessa pamfletissaan vuonna 1872 (yksi hänen kehnoimmista aikaansaannoksistaan), tapahtui vallankumouksellisen liikkeen sisällä 1800-luvun puolivälissä *todellinen jakautuminen* niihin suuntauksiin, jotka jämähtivät marxismiksi ja anarkismiksi. Myöhemmin tämä kahtiajako tietenkin vain paheni.

Capitalism & Communismin lukija huomaa, ettemme lisää hitusia Bakuninia suuriin Marx-möhkäleisiin (tai päin vastoin). Me vain yritämme arvioida sekä Marxia että Bakuninia samaan tapaan kuin Marxin ja Bakuninin itsensä oli arvioitava vaikkapa Babeufia tai Fourieria.

Marxilla oli edistysuskoinen puolensa: hän jakoi 1800-lukulaisen uskon siihen, että asiat ovat tänään "paremmin" kuin eilen, ja huomenna taatusti paremmin kuin tänään. Hänen historiankäsityksensä oli lineaarinen, ja hän kehitteli deterministisen jatkumon primitiivisestä yhteisöstä kommunismiin. Hän oli osaltaan luomassa sellaista käsitystä historian alkuhämäristä, että heti kun ihmisryhmät pystyivät tuottamaan enemmän kuin välittömän selviytymisen kannalta oli välttämätöntä, synnytti tämä ylijäämä riiston mahdollisuuden ja teki siitä historiallisesti väistämätöntä. Vähemmistö pakotti enemmistön töihin ja anasti rikkaudet. Tuhansia vuosia myöhemmin kapitalismin ansiosta valtavasti kasvanut tuottavuus luo uuden mahdollisuuden: riiston loppumisen. Kaikenlaisia tavaroita on niin yltäkylläisesti, että käy naurettavaksi antaa vähemmistön monopolisoida niitä. Ja tuotannon organisaatio on niin yhteiskunnallistunutta, että käy järjettömäksi (ja jopa epätarkoituksenmukaiseksi) antaa kourallisen vallanpitäjiä hallita kunkin omaa yksityistä yritystään. Porvaristo oli historiallisesti välttämätön: sitten heidän omat saavutuksensa (modernin talouden kasvu) tekevät heistä loisia. Kapitalismi tekee itsensä tarpeettomaksi. Näin historia on siirtynyt niukkuudesta yltäkylläisyyteen.

Pitää paikkansa, ettei Marx todella koskaan kirjoittanut ylös tällaista historiallista kaavaa, mutta sen logiikka on monien hänen tekstiensä ja (mikä vielä tärkeämpää) paljon hänen poliittisen toimintansa takana. Ei ollut vahinko eikä virhe, jos hän tuki Saksan kansallista porvaristoa ja selkeän reformistisia ammattiliitto- tai puoluejohtajia: hän piti heitä sen myönteisen muutoksen tekijöinä, joka lopulta johtaisi kommunismiin. Bakuninin kaltaisia insurrektionisteja hän sitä vastoin halveksi, koska he olivat hänen mielestään historian *todellisen* liikkeen ulkopuolella.

Sivumennen sanoen, Kropotkinin ja Elisée Reclusin kaltaiset tärkeät anarkistiajattelijat (molemmat tunnettuja ammattimaantieteilijöitä) kannattivat myös deterministisiä näkemyksiä, painottaen enemmän yhteiskunnallista organisaatiota kuin tuotantoa. Heille teollisuuden ja kaupan leviäminen kautta maailman loi universaalin humaanin ja avoimen yhteiskunnan mahdollisuuden, jossa etniset erot, rajat ja Valtiot kävivät merkityksettömiksi. Suuressa osassa niin anarkistista kuin marxilaistakin ajattelua yhteiskunta lakkasi olemasta ihmisten ja luokkien välisten suhteiden tulos, ja vallankumouksen oletettiin tapahtuvan väistämättä johtuen universaalista suuntauksesta kohti ihmiskunnan yhdistymistä. Tämä oli enemmän teknologinen kuin sosiaalinen historianselitys.

Deterministinen Marx ei kuitenkaan ollut koko Marx. Hän osoitti kestävää ja syvää kiinnostusta aiheeseen, joka ei sopinut toinen toistaan lineaarisesti seuraavien historiallisten vaiheiden malliin. Hän kirjoitti pitkästi itseorganisoituneista maalaiskommuuneista, jotka omistivat maan yhteisesti, ja selvästikin tarkasteli mahdollisuutta ohittaa kapitalistinen vaihe Venäjällä. Mitä iki-

nä Kropotkin ajattelikaan Marxista, niin varsin monissa tämän venäläisen anarkistin ajatuksissa kuuluu kaikuja tuon Lontoon kuuluisan maanpakolaisen ajatuksista.

Mutta kuten tiedämme, myöhemmin sekä reformistiset että vallankumoukselliset marxilaiset hylkäsivät yhtä lailla nuo käsitykset. Marxismista tuli taloudellisen kehityksen ideologia. Jos kapitalismi muuttuu koko ajan yhä yhteiskunnallisemmaksi, ei ole juurikaan tarvetta vallankumoukselle: järjestäytyneet joukot tekevät lopulta (enimmäkseen rauhanomaisesti) lopun porvarillisesta anarkiasta. Lyhyesti sanottuna sosialismi ei tee eroa kapitalismiin: se viimeistelee sen. Radikaalit erosivat maltillisista vain sikäli, että he pitivät väkivaltaa tässä välttämättömänä. Pamfletissaan *Imperialismi kapitalismin korkeimpana vaiheena* (1916) Lenin helli ajatusta siitä, että suuret saksalaiset *konzernit* ja kartellit oli jo valmiiksi järjestetty ja keskitetty huipulta käsin: jos porvarilliset managerit korvattaisiin työväenluokkaisilla, ja tämä rationaalinen suunnittelu ulotettaisiin kustakin yksittäisestä yhtiöstä koko teollisuuteen, yhteiskunta muuttuisi kokonaisuudessaan. Tämä ei ollut mikään irtiotto tavarasta ja taloudesta.

Jokainen kommunismin taloudellinen määritelmä pitäytyy talouden piirissä, siis erottaa tuotannolle varatun ajan ja tilan muusta elämästä. Kommunismi ei perustu tarpeiden tyydyttämiseen sellaisina kuin ne nyt tunnetaan tai edes sellaisina kuin saattaisimme ne kuvitella. Se on maailma, jossa ihmiset käyvät suhteisiin ja toimiin, jotka johtavat siihen, että he voivat ravita, majoittaa, opettaa… itsensä. Kommunismi ei ole yhteiskuntajärjestelmä. Se on toimintaa. Se on ihmisyhteisö.

Pääoma ja työ tänään

Asian ydin on kapitalismin kahden perustekijän, pääoman ja palkkatyön välinen vuorovaikutus. On turhaa ihmetellä kumpi näistä kahdesta määrittää toista. Ei ole mitään yhtä muuttujaa, joka selittäisi kokonaisuuden kehityksen. On totta, että jos palkat nousevat liian korkeiksi suhteessa tuottavuuteen, pääoman toiminta häiriintyy. Ja toisin päin, jos palkat painetaan liian alas, pääoma joutuu myös pois tasapainosta. On sanomattakin selvää, että parhaan mahdollisen, toivottavan, hyväksyttävän tai riittämättömän kannattavuuden kynnys oli eri vuonna 1851 kuin vuonna 2011. Palkkatason on pystyttävä kustantamaan työvoiman uusintaminen, siis ylläpitämään työläistä ja hänen perhettään. Oleellinen tekijä on se, missä määrin suhdannevaihtelut riippuvat työläisten kulutuksesta, ja tämä riippuvuus on tietenkin paljon suurempi Torinossa kuin Harbinissa.

Vuoden 1980 jälkeen porvariston vastahyökkäys onnistui… jopa liiankin hyvin. Työvoiman roolin järjestelmällinen kieltäminen (siis järjestelmällinen työntekijöiden vähentäminen ja työvoimakustannusten leikkaaminen) tuottaa voittoja lyhyellä tähtäimellä, mutta osoittautuu voittojen kannalta pidemmän päälle vahingolliseksi. Maailmankaupan ja tuotannon globaalit kasvukäyrät viimeisen kolmenkymmenen vuoden ajalta peittävät olennaisen: voittoa ei vieläkään tule riittävästi. Uusliberalismin aikaansaamat todella hämmästyttävät muutokset koskevat lähinnä kontrollia, informaatiota ja hallintoa, eivätkä ne ole luoneet ”kolmatta teknologista vallankumousta” jonka historiallista mittakaavaa ja vaikutuksia voisi verrata taylorismiin, fordismiin ja keynesiläisyyteen (ks. Gopal Balakrishnan, ”Speculations on the Stationary State”, *New Left Review*, # 59, syys-lokakuu 2009). Vuonna 2004 joukko ranskalaisia yhtiöitä kasvatti vuotuisia voittojaan 55% lähinnä sen ansiosta, että ne luopuivat vähemmän kannattavista osistaan. Kysymys kuuluu, miten pitkälle riittämätöntä kannattavuutta voidaan kompensoida strategialla, joka hyö-

dyttää strategisiin *markkinarakoihin* (laajeneva huipputeknologiabisnes, yhtiöt joilla on vahvat yhteydet julkiseen kulutukseen, ja viimeisenä mutta ei vähäisimpänä rahoitus) linnoittautunutta vähemmistöä. Tässä ei ole mitään uutta. Se, mitä 1950-80 -luvuilla kutsuttiin *sekataloudeksi* tai *valtiomonopolistiseksi kapitalismiksi*, perustui myös jatkuvaan rahansiirtoon liiketoiminnalta kokonaisuudessaan muutamalle onnekkaalle yhtiölle. Tällaisen järjestelmän ylläpito edellytti kuitenkin jonkin verran dynaamisuutta: ilman yleistä kannattavuutta vahvimmat yhtiöt eivät olisi pystyneet ottamaan enempää kuin oman osansa voitoista.

Porvaristo ei pääse nykyisestä ahdingostaan palaamalla vuotta 1970 edeltäneeseen tasapainotilaan. Ei sen paremmin kuin vuonna 1930 oltaisiin voitu palata vapaakauppakapitalismiin, joka oli ohi 1800-luvun loppuun mennessä. Nykypäivän porvariston päänvaivana on keksiä uusi yhteiskuntasopimus, jonka avulla työvoimaa voidaan käsitellä järjestelmän jatkumisen mahdollistavalla tavalla. Keinot tämän saavuttamiseksi ovat erilaiset Torinossa ja Harbinissa, mutta päämäärä on sama molemmissa kaupungeissa.

Nyt, kuten 1920-luvullakin, puuttuu kestävä yhteiskunnallinen pohja: palkkatyötä on laajennettu ilman vastaavaa massakulutusta. Vuonna 1960 Fordin työntekijät ostivat autoja (usein Fordin mallin) ja ranskalaiset Renaultin työläiset ostivat halvan Renaultin. Nykyään maailmantalouden kasvua symboloivat *Made in China* -tavarat, joihin useimmilla kiinalaisilla ei ole varaa, ja joita yhdysvaltalaiset asiakkaat ostavat luotolla. Toisin kuin vuonna 1950, ei kapitalismia voida 21. vuosisadalla pyörittää sen varassa, että rahaa kasataan yhteen päähän (pääoma) samalla kun toisen pään (työvoima) kuluja selvästi vähennetään. Ja vielä vähemmän sitä voidaan ylläpitää spekulatiivisilla satunnaisvoitoilla, jotka tehdään ”reaali”talouden kustannuksella. Jos Keynesiltä voi ottaa jotain opiksi, niin sen, että työvoima on sekä kustannus *että investointi.*

Ei ekologisesti reformoitua kapitalismia

21. vuosisadan alun ja 1930-40-lukujen välillä on ero. Kapitalismi ei voi nykyään väistää kysymystä luonnonympäristöstä. Arvoa ei tuoteta tyhjästä (itse asiassa ”puhdas” ilma alkaa olla vähissä)[2]. Virtuaalisuus saattaa olla jännittävä tieteismyytti, mutta ei ole olemassa kapitalismia ilman (massiivista) tavaratuotantoa, siis ilman valtavaa jätepaljoutta. Siihen, että jokaisen yksittäisen firman on välttämättä maksimoitava oma tuottavuutensa, liittyy erottamattomasti piittaamattomuus kaikkea tehtaan porttien ulkopuolella olevaa kohtaan, ja taipumus kohdella luontoa raaka-aineina, jotka jalostetaan ja käytetään loppuun (ks. *Murdering the Dead. Amadeo Bordiga on capitalism & other disasters*, Antagonism, Lontoo, 2001). Ekologit ovat oikeassa muistuttaessaan toistuvasti, ettei länsimaista elämäntapaa voida laajentaa koskemaan kuutta tai yhdeksää miljardia ihmistä.

Tämä ei tarkoita, että kapitalismilla olisi nyt edessään ylitsepääsemätön luonnon asettama raja, koska ekologiset tekijät pakottaisivat ihmiskunnan hankkiutumaan eroon kapitalismista ja miljardit maan asukkaat haluaisivat tehdä ja pystyisivät tekemään ekologisen vallankumouksen (siinä missä työväenluokka epäonnistui tekemään kommunistisen vallankumouksen). Valitettavasti historia ei tunne sellaista ylitsepääsemätöntä rajaa. Sivilisaatiot muuttuvat tosiasiassa sosiaalisista syistä. Kapitalismin voi pysäyttää vain proletaarien tahto ja kyky muuttaa se joksikin aivan muuksi. Muussa tapauksessa järjestelmä löytää kyllä tapoja ja keinoja sinnitellä eteenpäin. Ehkä

[2]Sanaleikki ei oikein käänny suomeksi: ”Value is not produced out of thin air (actually, ”pure” air is becoming scarce)” (suom.)

jonain päivänä ydinvoimala räjähtää ja tappaa puolet New Yorkin tai Tokion asukkaista, samalla kun jäljelle jäävien on tultava toimeen maan alla. Yksikään ”kohtalokas kriisi” tai ”lopullinen kriisi” ei ole koskaan tuhonnut kapitalismia. Eivätkä sitä tuhoa ekologiset katastrofitkaan.

Proletariaatti ristiriitana

Tähän asti proletaarit ovat useimmiten, militantillakin tavalla, taistelleet kohtentaakseen asemaansa tämän yhteiskunnan puitteissa: työläiset yrittävät saada pääomalta mahdollisimman suuren siivun itselleen, eivät lakkauttaa sekä työtä että pääomaa. Tämän tunnustaminen on ensimmäinen edellytys sille, että voidaan ymmärtää, mitä kommunistisella liikkeellä on edessään.

Emme kuitenkaan ymmärrä mitään, jollemme onnistu samalla näkemään koko kuvaa. Se kiistämätön syvä reformistinen suuntaus, joka on vallinnut yli 150 vuotta, on pitänyt puolensa yhteydessä radikaaleihin suuntauksiin – ja todella ammentanut niistä voimaa. Näitä suuntauksia ovat sinnikkäästi jatkaneet pienet (ja joskus suuretkin) proletaariset vähemmistöt, joiden tavoitteena on ollut se mitä voimme kutsua kommunismiksi. Mikään muu yhteiskunnallinen ryhmä ei ole toiminut itsepintaisesti siihen suuntaan.

Tämä on ollut, ja on yhä edelleenkin näin, koska proletaarit ovat samanaikaisesti sekä kapitalismin *sisä-* että *ulko*puolella, ja toimivat sen mukaisesti. He ovat *tässä* maailmassa eivätkä *tästä* maailmasta. Porvaristo elää, menestyy ja pysyttelee heille itselleen hyödyllisen yhteiskunnallisen logiikan puitteissa. Yhteiskunnallisen kirjon toisella äärilaidalla monet ryhmät kärsivät asioiden nykyjärjestyksestä, mutta ovat niin täysin suljettu ulos siitä, ettei heillä ole juurikaan voimaa tuhota sitä: he voivat osallistua sen lopettamiseen, mutta he tuskin panevat loppua alulle. Vain proletaarit voivat…

…mikä ei tarkoita, että he sen tekisivät. Ei nyt teeskennellä, että mikä tahansa konflikti työpaikoilla tai kaduilla, etenkin jos se muuttuu väkivaltaiseksi, pitäisi sisällään kommunistisen muutoksen siemenet: historiallinen todistusaineisto viittaa päinvastaiseen. Mutta työväen kyky puolustaa itseään ”pääoman hyökkäyksiltä”, kuten Marx asian muotoili, on edellytys sen kyvylle hyökätä pääomaa vastaan. Sorron ja riiston vastustaminen ei ole sama asia kuin sorron ja riiston lopettaminen kokonaan. Kyvyttömyys puolustaa itseään on kuitenkin varma merkki yleisestä voimattomuudesta. On virhe viitata kintaalla niin kutsutuille jokapäiväisen leivän vaatimuksille.

Totuus kuitenkin on, että tällaiset vaatimukset eivät pysty yhdistämään proletaareja. Enintään ne yhdistävät yhden maan proletaarit, ja heidätkin vain hetkeksi. Välittömät intressit (vähemmän työn ja enemmän rahan vaatiminen tai työpaikkojen pelastamiseksi taisteleminen) käyvät harvoin yksiin, ja itse asiassa ne aiheuttavat yleensä eripuraisuutta. Lähentyminen tapahtuu ainoastaan palkkatyötä ja siihen perustuvaa yhteiskuntaa vastaan.

Reformististen organisaatioiden (jotka usein muuttuvat avoimen vastavallankumouksellisiksi, kuten Saksan sosialidemokratia osoitti 1919 ja stalinismi myöhemmin) ja radikaalien vähemmistöjen välinen ristiriita on myös reformismin ja radikaalisuuden välinen konflikti proletaarien kesken ja jopa jokaisen proletaarin sisällä.

Toukokuu 2011

Anarkistinen kirjasto
Anti-Copyright

Gilles Dauvé
Tässä maailmassa vaan ei tästä maailmasta
2011

Haettu 11.12.2014 osoitteesta
https://korpi.wordpress.com/2011/12/17/tassa-maailmassa-vaan-ei-tasta-maailmasta/
In this world, but not *of* this world. Suomennos: Korpi, joulukuu 2011.

fi.theanarchistlibrary.org